

Mitrović, Momčilo, ed. **Muslimanski logor Visoko 1992–1993: Dnevnik i kazivanja logoraša**. Beograd: Beoknjiga, 2007. 123 s.

Pod redakčním vedením srbského historika Momčila Mitroviće vyšlo v roce 2007 v Bělehradě již třetí doplněné vydání deníku Milenka Milanoviće, srbského obyvatele předměstí bosenského města Visoka ležícího 30 kilometrů severozápadně od Sarajeva, a posléze vězně sběrného a pracovního tábora, který během války ve stejném městě fungoval do konce roku 1994.

Samotný deník je sestaven z krátkých záznamů, které autor psal na útržky papíru pod ochranou spoluvězňů a neustálou hrozbou odhalení, které by pravděpodobně vedlo k odsouzení k trestu smrti. Mezi dvacátým červnem 1992 a třicátým lednem 1993 tyto útržky schovával do podšívky bundy, čímž vzniklo autentické svědectví o utrpení a sadismu tentokrát z „druhého úhlu pohledu“. Většinou světových médií bylo totiž v té době a vlastně i dnes zdůrazňováno barbarství bosenských Srbů, zatímco zločiny bosenských muslimů byly většinou zamlčovány či omlouvány jako nutná obrana.

Deník samotný však tvoří pouze jednu třetinu knihy. Druhou částí je autorova výpověď *Jak jsem napsal deník*, která kromě popisu vzniku tohoto ojedinělého pramene a potenciálně i soudního důkazu o zločinech mnoha strážců a vyslychajících obsahuje i doplňující informace o mnoha aspektech táborového života. Milanović v této části popisuje zdravotní péči (respektive její absenci), stravu a spánek (na podlaze bez přikrývek, více než 150 mužů na 120 metrech čtverečních) i šibeniční humor zadržených, jímž si ulehčovali svoji otřesnou situaci.

Třetí částí knihy jsou potom *Příběhy táborových vězňů*, jakési doplnění od třinácti spoluvězňů, kteří formou dopisů autorovi popsali svoji cestu do tábora, jeho přežití a následnou cestu za svobodou. Jeden příběh je také napsán vdovou po k smrti ubitém vězni. Je o její touze po spravedlnosti, která se vleče od června 1992, odkdy bojuje se zamlčováním důkazů a překrucováním skutečnosti. Na posledních stranách jsou potom v rámci příloh uvedeny krátké medailony zabitých vězňů, seznam strážných, vyslychajících i uvězněných.

Dohromady tyto informace dávají obraz původně smíšeného mikroregionu v centrální Bosně v prvních měsících občanské války. Před jejím vypuknutím žilo na území opštiny Visoko okolo čtyřiceti šesti tisíc obyvatel, z nichž tři čtvrtiny tvořili muslimové. Většina srbského a zčásti i chorvatského obyvatelstva byla soustředěna v okolních obcích, z nichž žádná neměla více než několik set obyvatel.

Až do června 1992 byla situace v této části Bosny víceméně klidná, i když napětí mezi jednotlivými etniky pomalu houstlo. Asi dvouměsíční zpoždění konfliktu bylo způsobeno tím, že rozložení sil zde bylo velmi nerovnoměrné. Bosenští Srbové zde tvořili jen zhruba patnáct procent obyvatelstva, což je již předem stavělo do role obránců vlastních vesnic. Naopak bosenští muslimové na počátku konfliktu ještě nedisponovali dostatečnými prostředky (tj. výzbrojí a organizací) k provedení útočné akce.

Autor deníku i dodatečné komentáře dalších vězňů se zmiňují také o přetrvávající sousedské důvěře opírající se o půlstoletí spíše bezproblémových vzájemných vztahů.

Po vyzbrojení muslimských oddílů z Visoka a jejich posílení o bojovníky z blízké Zenice a také ze Sandžaku však došlo k útoku na okolní srbské vesnice. Proti mnohdy desetinásobné přesile se špatně organizovaní a vyzbrojení Srbové dokázali bránit pouze několik málo hodin a po prvních ztrátách se všechny vesnice vzdaly. Následovala separace mužů starších patnácti let, kteří byli odvezeni do budovy bývalých kasáren Jugoslávské lidové armády ve Visoku, nově využitých jako sběrný a pracovní tábor. Zbytek obyvatel byl koncentrován na jiném místě po dobu deseti dní, které muslimské jednotky využily k plenění opuštěných srbských usedlostí. Poté byl „nevojenskému“ obyvatelstvu umožněn návrat domů.

Vojenské služby schopní srbští muži, kterých bylo celkem okolo pěti set, byli v táboře podrobováni neustálému bití, šikaně, hladovění a vysilující práci. Těmto útrapám se dalo uniknout pouze dvěma způsoby. Tím šťastnějším, který čekal i na autora deníku, byla výměna za muslimské zajatce. Druhou možností jak uniknout peklu tábora (nepočítaje v to smrt), bylo předvolání k soudu kvůli smyšlené obžalobě ze služby v cizím vojsku (naprostá většina visockých Srbů byli civilisté). Po odsouzení došlo k převezení vězňů do vězení v Zenici, což všichni kvitovali s ohledem na skutečný vězeňský charakter zařízení (žádné bití, standardní vězeňská strava, vycházky, postele).

S ohledem na otřesné zážitky, kterými si musela naprostá většina visockých Srbů během války projít, se nelze divit, že současná etnická struktura opštiny Visoko vypadá naprosto odlišně než před válkou. Z celkového počtu zhruba čtyřiceti tisíc obyvatel tvoří totiž okolo 96 procent muslimové. Úbytek v absolutním počtu obyvatelstva však není způsoben válečnými ztrátami, ale odchodem většiny Srbů z důvodu ztráty oně předválečné mezietnické důvěry. Nejlépe tuto situaci vystihují slova samotného autora deníku: „A co je nejtěžší – všichni ti, kteří se o nás „starají“, jsou nám dobře známí kolegové z práce, sousedi, spoluhráči z fotbalových týmů, známí, spolužáci, bývalí přátelé, a vedoucí tábora je bývalý profesor matematiky. Jen si představ, že jsou to právě oni, kteří tě budou bít, kteří ti nedají ani vodu ani krajíc chleba, kteří tě budou pálit cigaretou na ruce, ukradnou ti všechno co máš a ještě na tebe budou střílet? (s. 33)“

Tento citát vystihuje nejlépe nejen situaci v okolí Visoka, ale je platný pro území celé válčící Bosny a Hercegoviny a pro všechna etnika bez rozdílu. Ovšem v tomto konkrétním případě je směřován na bosenské muslimy. Právě kvůli tomu je třeba tuto publikaci vzít v potaz, neodvrhnout ji jako jednostranné osočování, ale chápat ji jako doplnění nešťastné bosenské mozaiky, které naopak jednostrannost vyvažuje. Jedná se totiž o osobní a nezpochybnitelné svědectví o utrpení příslušníků národa „agresorů“, které je z badatelského hlediska velice prospěšné a platné.

Radek Oravec